УДК 711.628.332 Петраковська О.С.

СТАЛЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ - ІНДІКАТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Стурбованість світової спільноти, відносно використання людством природних ресурсів, спричинила ідею створення концепції стійкого розвитку.

При сталому розвитку великого значення набуває сектор населених пунктів, особливо міст. На міський розвиток завжди впливав фактор технології і доки її розвиток відбувався повільно, він істотно не впливав на середовище життя людини. Починаючи із середини XIX століття ситуація почала змінюватись. Протягом XX століття міста ставали вузлами концентрації демографічного, економіко-виробничого і науково-технічного потенціалів. По суті сучасні населені пункти реалізують дві провідні суспільні функції - виробництва і споживання, при цьому міста виступають головними центрами ресурсоспоживання.

Проблеми сталого розвитку людського суспільства вперше постали предметом обговорення в середині 50-х років XX століття. В той самий час виникло поняття сталого розвитку населених міст, як соціо-економічної основи існування суспільства і останні 30 років є предметом обговорення багатьох міжнародних форумів.

Екологічна і Соціальна Ради ООН в одній із своїх резолюцій визначили проблему розвитку міст найважливішою з проблем, які стоять перед людством після проблеми збереження миру на землі.

У 1987 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй прийнятий документ під назвою “Наше Спільне Майбутнє”, в якому до міжнародної мови включено термін “sustainable development”, що означає “сталий, збалансований розвиток”. [2].

Україна вже в перші роки розбудови своєї державності, підтримала концепцію сталого розвитку. У 1994 році нашою країною було підписано Угоду з Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (яку ратифіковано Законом № 237/94-ВР від 10.11.94), у якій визначено, що Україна підтримує економічне співробітництво і сприятиме процесу економічних реформ відродження і сталого розвитку.

Відповідно до прийнятих ООН та Україною документів, організація суспільного та економічного життя потребує врахування загальних принципів сталого розвитку, серед яких [1, 3]:

− принцип врахування вимог довкілля у територіальному плануванні;

– правовий принцип, який визначає необхідність чіткого дотримання кожного прийнятого правового положення;
– принцип відповідальності винного за наслідки деградації довкілля;
– принцип спільного розв'язання регіональних, європейських та глобальних проблем охорони довкілля.

У відповідності до принципів, проголошеними в резолюціях конференції ХАБІТАТ-ІІ, у грудні 1999 року Верховною Радою України була схвалена "Концепція сталого розвитку населених пунктів України", як програмний документ, що повинен визначати основні пріоритетні завдання у сфері містобудування [1].

Останнім часом в українських містах, особливо великих, спостерігається порушення збалансованості функціонально-планувальної структури. Це призводить до руйнування екологічної рівноваги, ускладнення проблем соціального і транспортного забезпечення та обслуговування населення. Тому є об'єктивні причини, які обумовлені великою індустріалізацією міських територій і концентрацією населення. До цього додаються проблеми, які виникають внаслідок недостатнього досвіду управління землекористуванням в умовах приватної власності.

Сучасні технології дозволяють все більш і більш інтенсивному та складному освоєнню міських територій, наслідки від якого все частіше створюють негативні соціальні і екологічні напруги. В умовах постійно зростаючого техногенного навантаження на міські території умови проживання стають дедалі гірше.

З 1996 року світова спільнота намагається визначити уніфіковані індикатори сталого розвитку міст. На початку було запропоновано довгий перелік індикаторів, за якими рекомендується оцінювати рівень сталого розвитку міських територій. Він містив у собі 18 основних тематичних груп та більш ніж сотні показників які їх характеризували [4]. Європейська Комісія по розробці індикаторів сталого розвитку (European Common indicators «ECI») зазначає, що в результаті багаторічних досліджень спрямованих на визначення основних критеріїв оцінки сталого розвитку населених пунктів, багатогранного всебічного аналізу, розрахунків та узагальнення індикаторів запропонованих різними містами і країнами, досягнуті певні результати [3].

Відповідно до звіту комітету ООН із сталого розвитку міст 2001 року, пропонується 10 груп індикаторів, одним з яких є "стале використання земельних ресурсів" (land use sustainable) [3]. Необхідно зазначити, що на протязі 20 років перелік індикаторів постійно змінювався, однак використання земельних ресурсів є постійним елементом при оцінці сталого розвитку міст, за весь період досліджень.

В останніх пропозиціях Євросоюзу визначені 10 основних індикатори, за якими рекомендується оцінювати рівень сталого розвитку міських територій:

1. Задоволеність мешканців умовами проживання.
2. Місцевий внесок в глобальні кліматичні зміни.
3. Пасажирська та транспортна рухомість населення.
4. Доступність до відкритих громадських зон та об'єктів обслуговування.
5. Якість повітряного басейну.
6. Транспортне обслуговування дітей при поїздках «школа↔дім».
7. Сталість управління місцевого уряду та місцевих підприємців (або підприємств).
8. Шумове забруднення.
9. Стале використання земельних ресурсів.
10. Споживання та виробництво продуктів які сприяють сталому розвитку.

В пропозиціях наданих Європейською комісію розкривається зміст кожного із індикаторів та перелік кількісних показників, за якими безпосередньо визначається його рівень.

Автором було досліджено зміст наведених вище індикаторів, з метою визначення кількісних показників за якими оцінюється використання землі в населених пунктах. В першу чергу був проведений аналіз показників сталого використання земельних ресурсів.

За пропозиціями Європейської Комісії *основним індикатором сталого використання земельних ресурсів* є частка захищених територій основними показниками виміру наводяться:

- ✓ забудовані території (відсоток забудованих територій в межах адміністративного утворення);
- ✓ занедбані, забруднені території (площі занедбаних та забруднених територій, $м^2$);
- ✓ інтенсивність використання (щільність населення чол/$км^2$);
- ✓ нова забудова (відсоток нового будівництва на вільних зелених територіях, на забруднених та територіях з занедбаними об'єктами промислової забудови (% на рік);
- ✓ збереження, захист територій (% в загальній площі в межах адміністративного утворення);
- ✓ реконструкція урбанізованих територій:
- − відтворення та реконструкція занедбаних будівель та незавершеного будівництва (загальна кількість, загальна площа реконструйованих поверхів , $м^2$);

– перебудова занедбаних земель під нове міське використання, включаючи озеленені території ($м^2$);

– очищення забруднених територій ($м^2$).

Сучасність характеризується тенденцією розростання урбанізованих територій за рахунок вільних земель (наприклад озеленених). Більш того в багатьох європейських містах соціально-економічні трансформації минулого сторіччя призвели до екстенсивного розвитку та забруднення земель. З урахування цього під сталим використанням земельних ресурсів розуміється ефективне використання земель в межах міста шляхом *цільового міського розвитку*, мінімізуючи використання вільних незасвоєних територій (сільськогосподарських, озеленених тощо) та збільшуючи якість розвитку земель завдяки реконструкції, реставрації та удосконалення.

В результаті аналізу індикаторів, які увійшли до інших тематичних груп зроблено висновок, що деякі з них мають безпосереднє відношення до оптимізації землекористування у містах. Тому автором наведений перелік основних індикаторів який дає можливість скласти загальне уявлення про показники, якими оцінюється сталий розвиток населених пунктів.

Перша тематична група включає показники, які відображають *задоволеність мешканців*: природнім середовищем, умовами культурного обслуговування та забезпечення відпочинку, соціальним та оздоровчим обслуговуванням, умовами особистої безпеки, будівельним середовищем, громадським транспортом, стандартами житлових приміщень, можливостями працевлаштування, *можливостями приймати участь в процесі планування та прийняття рішень* тощо. Рівень того або іншого показника визначається безпосередньо мешканцями, а результат отримується шляхом опитування населення і розрахунки надаються окремо по містах, де проводилось опитування у відсотковому виразі (задоволені, незадоволені).

Місцевий внесок в глобальні кліматичні зміни оцінюється забрудненням CO_2 на душу населення від транспорту, індустрії, житлового господарства тощо. Також оцінюються забруднення від газопостачання та опалення.

Пасажирська та транспортна рухомість населення досліджується з урахуванням ролі приватного та громадського транспорту при здійсненні систематичних і несистематичних поїздок, кількості поїздок на душу населення на рік, середньою відстанню до шкіл, місць роботи, рекреаційних територій, магазинів, середньою дальністю поїздки тощо.

Доступність до відкритих громадських зон та зон обслуговування визначається: відсотком населення яке мешкає в радіусі 300 метрів від відкритих громадських зон площею більш 5000 $м^2$; відсотком населення яке мешкає в радіусі 300 метрів від відкритих громадських зон будь якої площі,

відсотком населення яке мешкає в радіусі 300 метрів магазинів, оздоровчих об'єктів, громадського транспорту, освітніх установ тощо.

Якість повітряного басейну визначається рівнем забруднення повітря SO_2, NO_2, PM_{10}, CO та O_3.

Аналіз сталості управління місцевого уряду та місцевих підприємців проводиться шляхом визначення відсотку сертифікованих підприємств в різних секторах економічної діяльності: комунальному (електро-, газо- , водопостачання, зв'язку); будівництві; харчової, хімічної промисловості, транспорту тощо.

Окремо оцінюється шумове забруднення населених міст яке відображає відсоток населення що підлягає різному діапазону шумовому впливу:
55-59 Б (А), 60-64 дБ (А), 65-69 дБ (А), 70-74 дБ (А), > 75 дБ (А).

В тематичній групі «споживання та виробництво продуктів які сприяють сталому розвитку» аналізують: причини за якими мешканці не купують такі продукти (високі ціни, складність пошуку, відсутність віри в ці продукти, тощо), частота придбання цих продуктів.

Стислий огляд індикаторів, за якими оцінюється сталий розвиток населених пунктів, свідчить, що більшість з них обумовлюються використанням земельних ресурсів. Такі індикатори, наприклад, як доступність до різних містобудівних об'єктів залежать від існуючої функціонально-планувальної структури міст яка виникає в результаті взаємного розташування окремих функцій. Виділення додаткових земель під транспортну та інженерну інфраструктури може змінити ці показники і як наслідок рівень сталого розвитку. Екологічний стан певних територій (якій відображає як забруднення повітряного басейну так і шумове) може бути також змінено не тільки за рахунок технологій, а і завдяки оптимального взаємного розташування певних містобудівних об'єктів.

Економічна теорія сучасного суспільства довгий час визначалась доктриною, у відповідності з якою, створений людиною капітал й природні ресурси є взаємозамінними. Варто впровадити розходження між стійким ростом (який характеризує якісні зміни соціально-економічної системи) і розширенням (яке характеризує кількісне розширення фізичних параметрів). При стійкому розвитку соціальні та економічні цілі мають бути збалансовані в рамках обмежень, які обумовлюються природним середовищем.

Не зважаючи на підтримку ідеї сталого розвитку, в Україні до сьогодні не приділяється достатньої уваги забезпеченню основних положень концепції сталого розвитку населених пунктів і державних пріоритетів сталого розвитку земельних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про концепцію сталого розвитку населених пунктів України. Постанова Верховної ради України. N 1359-XIV від 24.12.1999. - http://portal.rada.gov.ua/. -15 с.
2. Фільваров Г.Й. Проблеми сталого розвитку населених пунктів України // Містобудування та територіальне планування. - К.: КНУБА, 2001. - № 9.- с. 105-119.
3. European Common Indicators. Towards a Local Sustainable Profile. Ambiente Italia Research Institute. Milano, Italy, 2003.- 211 p.
4. Indicators of Sustainable development. Framework and Methodologies. -United Nations.- New York, 1996. – 428 p.
5. Report of the workshop on Land Tenure and Cadastral Infrastructure for Sustainable Development/ Prepared by the International Federation of Surveyors. UN Department of Economic and Social Affairs. Commission of Sustainable Development. Eighth Session. 24 april-5 May 2000.- 54 p.

Анотація

В статті проведений аналіз індикаторів опублікованих в звіті комітету ООН за якими рекомендується визначити сталий розвиток населених пунктів та зроблено акцент на показнику сталого землекористування.

Аннотация

В статье проведен анализ индикаторов опубликованных в отчете комитета ООН по которым рекомендуется оценивать устойчивое развитие населенных пунктов и сделан акцент на показателе устойчивого землепользования.